

bok recensioner

Värdefulla rapporter om barn som far illa och omhändertagande av barn

Att flytta hem. Om barns flyttning från familjehem. Konferensrapport från Sättra Bruk 1986. *Socialstyrelsen & Allmänna Barnhuset* 1987.

Social forskning om barnavård. Konferensrapport. *Allmänna Barnhuset* 1987.

(Böckerna kan köpas från Allmänna Barnhuset, Box 26006, 100 41 Stockholm. Tel 08/10 55 78 eller 20 55 78.)

Båda de ovanstående skrifterna är rapporter från konferenser som hållits vid Sättra Bruk i Allmänna Barnhusets regi 1985 och 1986. Att konferensämnen ligger så nära varandra gör det motiverat att behandla böckerna tillsammans. Men en gemensam anmälan är motiverad också därför att det då lättare framgår hur väsensskilda även så principiellt likartade skrifter kan vara.

I rapporterna redovisas inlägg från respektive konferens. Författarna är alltså talrika och kan inte refereras var för sig.

"Att flytta hem" belyser på olika sätt situationen för barn som varit placerade i familjehem med stöd av Socialtjänstlagen eller LVU och sedan skall flytta hem till den egna familjen. I anslutning till vissa anföranden refereras även den efterföljande diskussionen. Bland ämne-

na märks barns och föräldrars behov och problem, juridiska aspekter, erfarenheter från familjehem och från socialförvaltningen i Stockholm.

Särskilt tungt väger Håkan Nordins redogörelse för en studie över flyttningsförbud enligt Socialtjänstlagen. I undersökningen följdes 47 ärenden där socialnämnden meddelat förbud mot flyttning av barnet från familjehemmet. Det förefaller av studien som om läns- och kamrarrätters beslut vore svåra att förutse, medan socialnämnd och regeringsrätt anlägger ett mer renodlat barnperspektiv.

Hälften av de barn som flyttat hem sedan domstol upphävt flyttningsförbudet blev omhändertagna igen inom 1 1/2 år. Endast ett av barnen bedöms ha goda förutsättningar till en gynnsam uppväxt.

"Det handlar om barn som har sin primära bindning till fosterföräldrarna och där överflyttningen till det biologiska hemmet hotar att ödelägga deras upparbetade tillit", säger Nordin. Även om det inte i alla fall av upphävida flyttningsförbud behöver vara fråga om lika starka bindningar till familjehemmet är det allvarligt att behöva konstatera att hemflyttningar, som kan karaktäriseras som både grymma och destruktiva, tillåts ske än i dag.

"Social forskning om barnavård" redovisar inlägg från en nordisk konferens. Det skall inte förnekas att denna uppläggning med samlad kvalificerad kompetens från hela Norden givit särskild tyngd och substans åt skriften. I synnerhet fäster jag mig vid två inlägg, övriga inte att förglömma:

Det ena är Turid Vogt Grindes anförande "Samfunnets respektive familjens ansvar för barna: Problemstillinger og aktuell forskning". Här finns en problematiserande, förutsättningslös hållning till forskning inom och över nationsgränser. Författaren betonar med välgörande klarhet bla att gamla resultat kan behöva tolkas om i ljuset av aktuella förhållanden och att viktiga forsk-

ningsrapporter som råkat hamna i skymundan kan vara väl så väsentliga som de som allmänt är i ropet.

Det andra är Kari Killén Heaps inlägg "Foreldreene - Kan vi forutsi den?" Här görs i sammandrag en mycket värdefull genomgång av prognostiska kriterier rörande föräldrars förmåga att klara sin föräldraroll. Författarens beskrivningar är precisa och systematiska utan att någonsin slå över i det rigida. Uppenbart är det fullt möjligt att utveckla en specifik kompetens inom omhändertagandets problematik. Det håller med andra ord inte att resonera utifrån den underförstådda förutsättningen "Vi kan ändå inte säga något om framtiden; vi vet ändå inte hur utfallet av våra insatser blir".

Bland övriga inlägg märks redovisning av isländska förhållanden, vilket har allmänt intresse för nordiska läsare i synnerhet som såväl barns förhållanden som socialtjänsten skiljer sig mellan Island och tex Norge eller Sverige.

Sammanfattningsvis: Båda dessa skrifter innehåller värdefulla redovisningar och synpunkter och kan rekommenderas den som intresserar sig för frågan om barn som far illa, omhändertagande och liknande. Den nordiska "Social forskning om barnavård" bör dock sättas främst tack vare sitt nyhetsvärde och inläggens tyngd.

Dagmar Lagerberg

Viktigt dokument om barnens hälsa i världen

UNICEF (Red J.P. Grant)

The State of World's Children 1987

Oxford University Press 1987

I samband med UNICEF's fyrtioårs jubileum 1987 utgavs denna bok på 148 sidor som är skriven på

lättnädd engelska. Boken består av fyra kapitel.

I det första kapitlet är huvudbudskapet att vi idag har de kunskaper som behövs för att hindra den övervägande delen av sjukligheten och dödligheten bland småbarn. Dessutom har vi kapaciteten att föra ut dessa kunskaper till folkmassorna i utvecklingsländerna. Varje år dör ungefär 14 miljoner småbarn i diarré-sjukdomar, mässling och andra infektionssjukdomar ofta i kombination med undernutrition. De flesta av dessa dödsfall kan förebyggas med vaccinationsprogram eller behandlas med lämplig peroral vätskesättning. I många utvecklingsländer ger hälso- och sjukvårdspersonalen felaktiga råd och inadekvat behandling för de nämnda hälso-problemen. Naturligtvis behövs bättre primärvård, men masskommunikation via radio och television är ett viktigt sätt att nå småbarnsföräldrarna med information om adekvat vård av sjuka småbarn och familjeplanering. I kapitlet ingår ett stort antal vinjetter som presenterar de framsteg som faktiskt gjorts i ett stort antal utvecklingsländer när det gäller befolkningens aktiva medverkan i hälso- och vaccinationsprogram.

I kapitel två ("Adjustment with a human face") diskuteras hur barns hälsa och utveckling kan och bör prioriteras under ekonomisk depression. Under den världsekonomiska depressionen i början av 1980-talet registrerades i vissa utvecklingsländer en ökad dödlighet bland spädbarn och småbarn. I andra utvecklingsländer som skyddade de vulnerabla befolkningsgrupperna noterades inte samma negativa påverkan av hälsoindikatorerna.

I kapitel tre ("The people factor") beskrivs de globala framstegen avseende barns hälsotillstånd som gjorts sedan UNICEF's tillblivelse för fyrtio år sedan. En delvis ny och intressant hälsoindikator introduceras: Antalet barn som dör under de fem första levnadsåren per 1000

levandefödda. Kapitlet innehåller ett stort antal mycket illustrativa figurer som visar hur tillgången på rent vatten, basala livsmedel, skolundervisning, hälso- och sjukvård mm utvecklats.

Kapitel fyra ("Statistics") innehåller en omfattande tabellsamling. Utöver de klassiska demografiska måtten på befolkningsförändringar och dödlighet omfattar tabellerna ekonomi och inkomstförhållanden, livsmedelsförsörjning, utbildning samt hälso- och sjukvård. Som ett kuriosum kan nämnas att andelen personer med tillgång till transistorradio redovisas vilket naturligtvis inte är oväsentligt ur masskommunikationssynpunkt.

Jag kan varmt rekommendera denna bok till läkare och sjuksköterskor som är engagerade i u-landshälsovård. Boken är ett viktigt policydokument. Största förtjänsten ligger emellertid i att figurer och tabeller ger en aktuell och i det närmaste unik översikt över barns hälsotillstånd och levnadsförhållanden sett i ett globalt perspektiv.

Finn Rasmussen

Lovvärt initiativ – social service till flyktingfamiljer

SAMALETDIN DIDAR

Integrerad hälso- och social service till flyktingfamiljer.

En utvärdering av ett samarbete mellan Stockholms socialtjänst och barnhälsovård. Stockholms socialförvaltning. FoU-rapport nr 10. 1986. (Beställes genom Stockholms socialförvaltning, FoU-byrån, 106 64 Stockholm. Tel. 08-58 83 41.)

Rapporten beskriver verksamheten inom projektet "Integrerad hälso- och social service till flyktingfamiljer i Stockholm". I en tidigare rap-

port (nr 9) har flyktingfamiljers bakgrund och levnadsvillkor under väntan på arbets- och uppehållstillstånd behandlats. Den här föreliggande rapporten är ett försök till utvärdering av ett samarbete mellan barnavårdscentralen och personal vid Stockholms socialförvaltnings utlänningsbyrå.

Innehållsmässigt innebar verksamheten att flyktingfamiljer som placerats i särskilda lägenheter (Askersundsgatan) erhölet extra resurser i form av socialsekreterare på halvtid, en BVC-sköterska på halvtid och en barnläkare med två BVC-mottagningar per månad. Förutom samverkan mellan socialtjänst och primärvård innebar projektet att familjerna skulle ha tillgång till socialsekreterare i samma hus och ökade möjligheter till stöd från BVC, tex genom hembesök. Frågeställningarna var:

- Hur kan en integrerad hälso- och socialvård tillgodose familjens behov av hälsokontroller, sjukvård och social service, särskilt med tanke på stöd i föräldrabarnrelationen, stimulans till barnet och krisbearbetning?
- Under vilka förhållanden lever barnfamiljer i väntan på uppehållstillstånd?
- Hur mår föräldrar och barn under väntetiden?
- Hur går det för barnen på sikt? Vilken betydelse har insatserna under väntetiden för barnens fortsatta utveckling? (Denna fråga har man enligt författaren ej kunnat belysa i någon av rapporterna.)

Rapportens presentation är uppdelad i tre delstudier:

1. Anteckningar och observationer från deltagande vid projektpersonalens olika möten.
2. Intervjuer med fältpersonalen i projektet samt med 16 flyktingfamiljer. Av dessa deltog åtta i projektet, medan åtta bodde på andra håll och inte fått del av projekt-servicen.

3. Statistik över arbetsinsatser av socialsekreterarna på Askersundsgatan.

Av beskrivningen av socialsekreterarnas insatser framgår att det särskilt ofta varit klienterna som tagit initiativ till kontakter som gällt samtal, råd och stöd, medan socialsekreterarna varit mer aktiva i fråga om vissa andra kontakter. Här finns något väsentligt att tänka på i planeringen av insatser för flyktingfamiljer: rimligen måste man räkna med ett stort behov av just samtal, råd och stöd, och initiativet bör kanske inte helt överlåtas på klienterna. Reella möjligheter för klienterna att ta initiativ måste naturligtvis finnas i vilket fall som helst, liksom erforderliga resurser.

Intervjuerna redovisas familj för familj. Det försök till kontrollgruppsförfarande som gjorts genom att en "tvilling"-familj valts ut till varje Askersundsgatefamilj är lovvärt, men slutsatser är svåra att dra eftersom antalet familjer är så lågt och det saknas en sammanfattande statistik. Vad som finns är sammanfattande kommentarer, vilket kanske är det enda materialet tillåter. Men det saknas också diskussioner på en teoretisk nivå, där principiella frågor snarare än enskilda förhållanden och synpunkter ställs i fokus. Trots att man får veta en hel del om familjernas levnadsförhållanden, om barnen och om gjorda insatser kan man knappast säga att de frågor projektet ställt sig (se ovan) blivit systematiskt analyserade. Det brister inte i engagemang, inte i insatsernas värde, utan helt enkelt i vetenskaplig rutin. Så tex förekommer figurer med så gott som identiska överskrifter (bla sid 82 och 84) men med helt olika sätt att beräkna procent, vilket läsaren får ägna en del funderande åt att lista ut.

Vad som ändå framgår är att insatserna måste betraktas som mycket lovvärda (tyvärr måste förvaltningen frånträda de i projektet använda lägenheterna). Att ha tillgång

till socialsekreterare i samma hus måste utan tvivel vara väsentligt för flyktingfamiljer som nyligen kommit till Sverige; om detta övertygar rapporten, liksom om behovet av samtal och stöd. Något som också framstår som övertygande är vikten av sysselsättning för barnen. Denna fråga kunde inte lösas tillfredsställande trots försök, och ändå borde det ju vara självklart att någon form av förskoleverksamhet skulle kunna ordnas för flyktingbarn även om dessa inte säkert kommer att stanna i vårt land. Barnen är ju, som författaren framhåller, de som verkligen helt och hållet ofrivilligt kommit hit.

Sammanfattningsvis: det rör sig här om ett viktigt och efterföljansvärt initiativ. Rapporten kan med behållning läsas av alla som intresserar sig för insatser för invandrare och flyktingar. Men läs den som en initierad berättelse om ett projekt, läs den inte som en studie över samverkan eller som en ren utvärderingsstudie.

Dagmar Lagerberg

Dagvård – Nattvård

JOYCE HANSERKERS

God natt – sov gott

Om nattvård för åldersdementa i kombination med dagvård

Vårdbehovet bland äldre förväntas i framtiden öka, då antalet äldre personer blir större och medellivslängden ökar.

Hos cirka 5 % av personer över 65 år utvecklas en demenssjukdom. Risken att få sådan sjukdom ökar med ökad ålder. Målsättningen är att äldre skall bo kvar i sina egna bostäder så länge som möjligt. Om behov av sjukvård eller omvårdnad finns, skall detta i så stor utsträckning som möjligt erbjudas den gamle i dennes egna bostad. Sådan hjälp

ges av hemtjänsten och/eller hem-sjukvården.

För de demenssjuka räcker inte alltid detta, då ensamboende demenssjuka lätt kan bli isolerade och/eller passiverade. Demenssjuka som bor med frisk anhörig behöver också kunna beredas hjälp med omhändertagandet av den demente längre sammanhängande tid på dagen, för att överhuvudtaget orka med det krävande arbete de utför. Innan sådan verksamhet finns fullt utbyggd och för att så länge som möjligt förhindra intagning på institution, behövs olika möjligheter till alternativt omhändertagande finnas till hands, tex tillfälliga avlastningsplatser, veckovård, växelvård, dagvård, nattvård.

Försöksverksamhet för hemmaboende åldersdementa med nattvård i kombination med dagvård har genomförts vid Jakobsbergs sjukhus i Järfälla. Ett långvårds-sjukhus inom Stockholms läns landsting.

Försöket redovisas i Socialstyrelsens PM 158/87 av Joyce Hanserkers.

I samma PM redogörs också för två studiebesök vid Värnhems sjukhus i Malmö och Tumba sjukhus i Stockholms län, där försök gjorts med nattvård för hemmaboende gamla fysiskt sjuka personer.

Vid Tumba sjukhus har långvarigt kroppssjuka erbjudits kombinerad dag/nattvård som en försöksverksamhet sedan årsskiftet 1981–82. 1983 i april blev verksamheten permanent. I rapporten beskrivs vilka patienter som använt sig av vården och hur den ser ut.

Vid Värnhems sjukhus finns 8–10 vårdplatser för nattvård på en nedlagd vårdavdelning för ursprungligen 25 patienter. Dagtid är denna avdelning stängd. En beskrivning ges av personalbemanning, patienter, verksamheten, kostnader och patientens och personalens uppfattning om vårdformen.

Därefter beskrivs utförligt om försök att erbjuda dag-/nattvård för

åldersdementa vid nystartad åldersdemensavdelning vid Jakobsbergs sjukhem. Vårdplatser som nattetid utnyttjas av nattpatienter skulle dagtid disponeras av dagpatienter. Då dag- och nattpatienterna mestadels kom för vård endast ett visst antal dagar eller nätter i veckan, kunde en och samma vårdplats utnyttjas av flera patienter samtidigt.

Positivt är att man tagit upp även en del svårigheter man stött på. Önskvärt vore det med ytterligare beskrivning av även omvårdnadsmässiga problem, som kan tänkas uppstå och hur man arbetat med dessa.

Med denna vårdform kunde man erbjuda anhöriga behövlig avlastning.

I rapporten ges på detta sätt beskrivning av utmärkta initiativ som lett till vårdalternativ, vilka också permanentats.

Förhoppningsvis kan denna rapport inspirera andra långvårdsverksamheter att på liknande sätt uppskjuta heltids intagning på institution, och bereda möjligheter för anhöriga att få behövlig avlastning. Behov av sådana platser kommer med all sannolikhet i framtiden att öka markant, då speciellt antalet gamla äldre kommer att bli stort, och antalet vårdplatser på stora institutioner skall skäras ned i takt med att bla hemsjukvården byggs ut.

Anita Hansson

Betydelsen av kollo

LARSSON JAN

Fyra dagar mindre på kollo – något att bråka om?!

En studie av sommargårdsverksamhet och dess betydelse för barnfamiljerna i Stockholm. Stockholms socialförvaltning. FoU-rapport nr 64. 1986.

(Beställes genom Stockholms socialförvaltning, FoU-byrå, 106 64 Stockholm. Tel 08-58 83 41.)

Utgångspunkten för denna rapport har varit de nedskärningar som successivt under det senaste decenniet drabbat sommargårdsverksamheten (det som förr kallades koloniverksamhet). Gårdar har stängts och vistelseperioder förkortats. Sommaren 1986 genomförde Stockholms socialförvaltning ytterligare en krympning av vistelsetiderna från 25 resp 50 till 21 resp 42 dagar.

I projektet ville man söka besvara följande frågor:

- Hur ser behovet av tillsyn och omsorg ut på sommaren för barn i åldrarna 8–15 år?
- Vad styr efterfrågan på sommargårdsplats?
- När får verksamheten rätt målgrupp?
- Vad får de krympta vistelsetiderna för konsekvenser för arbetet med barnen på sommargårdarna?

Olika material och metoder utnyttjades i studien. Ansökningshandlingar genomgicks för 753 hushåll från fyra socialdistrikt i Stockholm. Alla i denna population hade erbjudits plats på sommargård 1986. Omkring hälften av familjerna (367 hushåll) tillställdes ett enkätformulär, som besvarades av 74 procent. Slutligen gjordes intervjuer med personal på sommargårdar, sammanlagt 44 personer.

Det samlade intrycket är att det ännu finns ett genuint behov av sommargårdsverksamhet. En inte obetydlig del av familjerna uppgav att de inte hade någon annan särskild verksamhet för barnen under sommaren än kolonivistelsen. Verksamheten uppfattades positivt. Ensamstående föräldraskap var en viktig styrande faktor, detta i högre grad än socioekonomisk nivå. Men till sådana demografiska faktorer sällade sig även något annat, nämligen en "kollo-tradition". Det var inte ovanligt att barn reste på "kollo" tillsammans med kamrater hemifrån, och det var också vanligt att samma barn återkom år efter år.

Krympningen av vistelsetiderna visade sig faktiskt vara något att

"bråka om", tvärt emot vad som kanske antyds i rapportens titel. I synnerhet försvann en del av de värden som inte kan uppnås förrän vid en vistelses slut: att gruppen funnit sin form, blivit trygg och väl samspelt. När man nått detta stadium är det inte så lång tid kvar.

Detta är en intresseväckande, såväl kvantitativt som kvalitativt orienterad rapport. Den kan rekommenderas för såväl lekmän som yrkesverksamma med engagemang och intresse för barns förhållanden och samhällets ansvar i dessa frågor.

Dagmar Lagerberg

En tvivelaktig undersökning om livsåskådning och existentiell ångest

HANS ÅKERBERG

Livet som utmaning. Existentiell ångest hos svenska gymnasieelever.

Norstedts 1987, 498 s.

Hans Åkerberg har framlagt en doktorsavhandling i pedagogik vid Lärarhögskolan i Malmö. Det är en stor bok, och den har omgivits med åtskillig publicitet. Tyvärr har den ett mycket begränsat vetenskapligt värde och till vissa delar är den en ren katastrof.

Bokens grundläggande frågeställning anges på s 17: "I vad mån är ... existentiell ångest vanlig hos svenska gymnasieelever? Hur upplevs den där den finns och vilka följder får den i ungdomars liv och tillvarouppfattning?" Begreppet existentiell ångest förklaras utifrån Viktor Frankls psykologi, som är bokens huvudsakliga teoretiska ram. Kort uttryckt är existentiell ångest ett sådant ångesttillstånd som uppkommer vid "kollision mellan

livets ofrånkomliga varför och förståndets oförmåga att finna lösningar på de basexistentiella frågorna" (s 35). Hela den problemsfär till vilken den existentiella ångesten hör kallar författaren "noogen". Termen "basexistentiell" blir aldrig definierad, men man kan ana vad den står för. Målet för studien är som jag uppfattar det dubbelt. Dels vad man skulle kunna kalla ett kvantitativt mål – att klargöra hur utbredd denna form av ångest är i populationen svenska gymnasieelever. Dels ett kvalitativt mål – att tolka och beskriva den existentiella ångesten och dess uttrycksformer.

För att nå sitt mål gör författaren sex delstudier och redovisar dem i boken. Den första är en enkät med huvudsakligen bundna frågor om värderingar och livssyn avslutad med en öppen fråga om elevernas syn på tillvaron. Enkäten distribuerades till tre gymnasieklasser av årskurs ett vid S:t Petriskolan i Malmö (n = 72). Studie nummer två är också en enkät om livets mening med större utrymme för öppna frågor. Den gavs till samma klasser i Malmö med vissa mindre skillnader (n = 63). Nästa studie bygger på en insamling av 95 uppsatser om livets mening och mål från elever i samma skola. Den numerärt sett största undersökningen är nummer fyra. Den omfattar 160 elever från Malmö, Jönköping och Göteborg. Den bygger på uppsatser av samma slag som den föregående. Samma grupp – i stort sett – som i studie fyra får i studie fem ett enkätformulär liknande det i studie ett (n = 163). Den sista studien, som givits mest utrymme i boken är en grundlig undersökning av åtta enskilda gymnasister. Materialet beskrivs på följande sätt: Dagboksnotiser av spontankaraktär; Brev med bekännelsekaraktär och av hög förtrolighetsgrad; Dagboksnotiser på anmodan av författaren; Djupintervjuer; Life-stories; Reaktionen på texter; Bevarade uppsatser och andra dokument. De åtta gymnasisterna är valda efter två kriteri-

er. Dels författarens möjligheter till djupgående kontakt utan alltför hög påverkan. Dels fördelningen på en skala från låg noogen problematik till mycket markant sådan. Som representeranter för den sistnämnda polen väljer författaren två ungdomar som begått självmord före undersökningens början.

De värden på olika livsåskådningsvariabler som blir resultatet av enkät- och uppsatsundersökningarna är inte särskilt uppseendeväckande. Men i tolkningarna gör författaren sitt bästa för att avpressa dem en noogen problematik. Riktigt nöjd blir han inte och konstaterar helt korrekt att metoderna inte är bra för att komma åt de personliga och känsliga reaktioner som han vill klarlägga. Det är därför han gör den avslutande studien av de åtta gymnasisterna.

Om man nu relaterar resultaten först till undersökningens kvantitativa mål så är det ju helt uppenbart att de resultat författaren fått genom de refererade studierna inte låter sig generaliseras till populationen svenska gymnasister. Ingen som intresserar sig för samplingsteknik kan hävda det. Men det tragiska är nu att författaren vill generalisera. Eftersom han tolkat in så mycket existentiell ångest i sina data hävdar han att majoriteten av svenska gymnasister av idag präglas av sådan ångest. För att genomföra denna lätt absurda manöver ägnar författaren åtskilliga sidor åt filosofiskt-vetenskapsteoretiska utläggningar. För den som liksom recensenten har en bakgrund i filosofin är det en hård prövning att läsa dessa sidor. Författaren bollar med oprecisa modebegrepp som positivism, hermeneutik, paradigm, kvalitativa data, språkspel, men jag kan inte se att han lyckats formulera ett enda argument mot normala urvals- och representativitetsteorier för denna typ av undersökningar. Kanske har han också själv på känn att de teoretiska resonemangen ger för lite hjälp. Därför använder han som ytterligare

argument att han fått massor med (oredovisade) spontana instämmanden från gymnasister i hela landet och till sist drar han till med att han haft kontakt med 15 000 ungdomar (s 403). Den sista siffran verifierar eller preciserar han inte på något sätt. Hela generaliseringsresonemanget är patetiskt och sorgligt. Om frekvensen av existentiell ångest hos svenska gymnasister får vi inte veta någonting genom Åkerbergs undersökning. Det är också mycket svårt att veta hur man skulle gå tillväga för att få generella resultat om detta. De metodresonemang Åkerberg för leder ingen vart, men en seriös metoddiskussion skulle vara ytterst välkommen.

Men nu finns det också, som jag påpekat, ett andra mål för avhandlingen – att förstå och beskriva existentiell ångest och dess uttrycksformer hos unga människor. Detta mål borde gå att närma sig genom Åkerbergs studier av de åtta gymnasisterna. Här finns också iakttagelser av stort intresse. Det skulle rent av kunnat bli en viktig studie, som man med någon mening kunnat kalla hermeneutisk eller inriktad på ett kvalitativt mål. Men det är svårt också här att bli riktigt övertygad om författarens resultat. Skälet är att han är hårt styrd av sitt utgångsperspektiv och presenterar sitt material mest som illustrationer till det synsätt han huvudsakligen hämtat från Frankl. Det finns mycket lite av öppna interpretationsförsök med prövning av alternativa förståelsesätt. Författarens diskussion av materialet från de åtta gymnasisterna är dock seriös och ligger långt från dilettanteriet i teori- och generaliseringsdiskussionerna.

Anders Jeffner

Global och individuell psykoterapi

ROGER WALSH

Staying alive. The psychology of human survival. *New Science Library*, Shambhala, London, 1984.

DAVID K REYNOLDS

Playing ball on running water. The Japanese way to building a better life. *Quill*, New York, 1984.

Om vi såg en familj, där mannen och kvinnan bara samlade på vapen för att förgöra varandra, medan barnen gick under i svält och sjukdomar, skulle vi inte då ingripa? Med denna och andra bilder hävdar Walsh i "Staying alive - a psychology for human survival" det berättigade i att tillämpa erfarenheter från skiftande eko-systemnivåer. Individuella och familjära erfarenheter är partiellt användbara i globala sammanhang. Vi har ansvar för de nivåer som vi samtidigt deltar i, individuell familje- och arbetsnivå, samhällelig och global nivå.

Utgångspunkten är de stora hoten mot människan: överbefolkning, miljöförstöring och kärnvapen. Eftersom dessa är skapade av människan, kan människosläktet överleva, bara om det självt förändras. Författaren inventerar, vad västlig psykologi och östlig visdom har att erbjuda av strategier för en sådan psykologi.

Från väst hämtar han insikten, att föreställningar och trosuppfattningar är något annat än fakta. Ändå är det de som styr vårt handlande, ofta i form av självuppfyllande profetior. Bilden av en oförsonlig presumtiv motståndare byggs genom projektioner av vår egen skräck. Individuellt och kollektivt kan vi bryta vår inre förvirring, skapa mer verklighetsnära föreställningar och bryta den negativa utvecklingen.

Östliga vishetslärare påpekar, att västerlandet ofta uppfattar tillvaron dualistiskt och polariserat. Därvid

glömmer det den grundläggande mänskliga och naturliga enhet som håller samman alla polariseringar. Att bli för beroende av, att ta för starkt avstånd från och att förvräda verkligheten orsakar mycket individuell och social psykopatologi.

Walsh kommer inte med nya psykologiska sanningar - det är perspektivet med den närvarande världskrisen som pådrivande faktor som är intressant. Det perspektivet för bort från ändlösa sofistikerings till noggranna provningar av vad som är mest angeläget att utföra och skapandet av praktiska psykologiska verktyg för att göra det.

Därför slutar också Walsh med ansvaret för den egna utvecklingen. När vi slutat skylla på andra och slutat gömma oss bakom egen oduglighet, är det tid att ställa frågor, vad som är strategiskt viktigast att just jag gör. I det arbetet är tid för eget kunskapsinsamlande och mognad fundamentalt. Det gäller att ställa sig vid sidan och begrunda, så att vi sedan kan genomföra de livsstilsförändringar hos oss själva och hos dem vi har omkring oss, som nu är absolut nödvändiga. Och medan dessa ansträngningar förändrar världen, förändras människans egen psykologi.

Viktiga led i den psykiska mognaden är uppövning av koncentration, medvetenhet och sensibilitet. Detta är centrala begrepp också i den japanska Morita-psykoterapin.

Morita-psykoterapi

Antropologen D K Reynolds, som på 1970-talet i "Suicide: In-side and out" publicerade en deltagande observation av suicidpatienters villkor i psykiatrisk vård, har överfört Morita-terapin till USA. Han undervisar om den som direktor för ToDo-institutet i Los Angeles.

Morita Shoma (efternamnet först), psykiater och chef på en universitetsklinik i Tokyo, utvecklade denna terapi i början på 1900-talet. I centrum för uppmärksamhe-

ten står den ständigt skiftande verkligheten. Genom att följa den uppmärksam och i varje ögonblick försöka göra det som "behöver göras", koncentrerat och estetiskt kan den enskilda människan utveckla sin karaktär. Känslorna noteras och accepteras men får inte okritiskt påverka beteendet. Upphovet till psykiska problem förläggs inte så mycket till överkontroll i barndomen som till svårigheter att klart se och insiktsfullt hantera en ständigt skiftande yttre verklighet.

Morita-terapin är jag-stödande. I sin betoning på här- och nu-situationen har den paralleller med gestaltterapi. Den observerar också de tysta tankarnas styrfunktion för känslor och handlande såsom i kognitiv psykoterapi.

Terapeuten är lärare. Patienten är elev, med fullt ansvar för allt han gör. Till hjälp finns koncentrationsövningar, meditationer, Zen-koaner - ett slags filosofiska gåtor - och korta sagor.

I titeln "Playing ball on running water" har författaren suggestivt uttryckt såväl verklighetens flyktighet som möjligheterna att överleva med en smula glädjefullt artisteri.

I Reynolds utformning av Morita-terapin är konkreta meditationer över den egna döden genom att formulera inskriptionen på sin egen gravsten och texten till sin egen minnesruna, ett sätt att formulera livsmålen och länka samman de små handlingarna med hela livsutformningen. Hos Walsh fyller funderingar över den hotande globala döden en liknade funktion. Båda företrädare värdeorienterade och handlingsinriktade psykoterapiansatser, tillämpade på global respektive individuell nivå.

Jan Beskow

Humanistiskt ledarskap

CHRISTIAN YLANDER

Makt och rädsla

Natur och Kultur 1987

Vilket är vårt behov av ledare? Hur skall en ledare vara? Vilka krav ställs på en ledare? Vad gör en bra/dålig ledare? Vilken är den nya chefsrollen?

Ledarskapsfrågorna är högaktuella och debatteras i en rad olika böcker. I Christian Ylanders bok "Makt och rädsla" (Nytgåva 1987 *Natur och Kultur*) beskrivs ett humanistiskt ledarskap där grundantagandet är att rädslan har ett stort inflytande på mänskliga relationer, så även i arbetslivet. Detta grundantagande går som en röd tråd genom hela boken som i sin första del beskriver människans kärleksbehov och rädslan för att inte bli älskad för den man är utan för det man gör. Boken tar upp olika metoder att handskas med rädsla och författaren menar att det egentligen inte går att skilja privat- och arbetsliv från varandra men delar in boken i jaget och familjen, jaget och arbetsgruppen och jaget och samhället. De olika fasetterna måste finnas med för att förstå vilka vi är och utvecklas tillsammans med andra. Det positiva med boken är att den ej tabuerar känslor och rädslor och många situationer kan läsas med ett igenkännande leende. I olika berättelser tas personers reaktionsmönster upp i olika typer av relationer, flera av berättelserna är mycket tydliga i sin pedagogik. I bokens avslutande rader uttrycker författarna, som egentligen är två, dels en civilekonom och psykolog, dels samhällsvetaren Ylander, att de hoppas att deras bok skall bidra till en diskussion om ett medmänskligare samhälle där rädslan inte är tabubelagd. I boken "Makt och rädsla" kritiserar de gamla ledarstilarna och den nya ledarens uppgift att se till relationer mellan människor på arbetsplatsen

framhålls. Den nya ledaren måste skaffa sig insikt i räds-lans mekanismer och yttringar både hos sig själv och hos medarbetare.

Boken bidrar till att öka förståelse kring vad som kan hända i relationer på arbetsplatser och hur ledarskap kan utövas. Boken är att se som ett bra komplement till den litteratur som finns i ledarfrågor.

Gunilla Román

"Att leva som andra" – konferens i Stockholm 1–3 juni 1988.

Fn pågår förändring av landets mentalvård genom bl.a. utflytning från mentalsjukhusen till öppen vård och friare boendeformer i kommunerna. Syftet med konferensen är att bidra till en förändrad syn på psykiskt störda människor och att erinra om allas vårt ansvar för deras plats och liv i samhället.

I programmet ingår föreläsningar och presentation av aktuell forskning samt av några inhemska och utländska försök med en annorlunda psykiatrisk vård, arbetsgrupper för fördjupad diskussion av dessa, film, utställning, m.m.

Konferensen vänder sig till personal inom socialtjänst och psykiatrisk vård, klient- och patientföreningar och anhöriga samt intresserad allmänhet.

Kostnad: 450:– (exklusive rum och mat, som bekostas av deltagarna enskilt).

Slutligt program i januari 1988. För information och intresseanmälan skriv till

"Konferensen "Att leva som andra" c/o CSA, Storkyrkobrinken 7, 111 28 Stockholm

Arrangörer: Centralförbundet för socialt arbete (CSA) och Riksförbundet för social och mental hälsa (RSMH)

Våra recensenter

Dagmar Lagerberg är docent och verksam vid barnhälsovården, Akademiska sjukhuset, Uppsala, *Finn Rasmussen* klinisk amanuens vid socialmedicinska avdelningen, Akademiska sjukhuset, Uppsala, *Anita Hansson* psykolog vid långvårdsenheten, S:t Jörgens sjukhus, Hisings Backa, *Anders Jeffner* professor i tros- och livsåskådningsvetenskap vid Uppsala universitet, *Jan Beskow* docent vid psykiatriska kliniken, Sahlgrenska sjukhuset, Göteborg, *Gunilla Román* överläkare vid psykiatriska kliniken, Sundsvalls sjukhus.

Böcker till redaktionen

Gunnar Aronsson

Arbetspsykologi. Stress- och kvalitationsperspektiv

Studentlitteratur, ISBN 91-44-25881-X, 171 sid

Tomas Böhm

Om otrohet

Natur och Kultur, ISBN 91-27-01809-1, 176 sid, 140 kr

Christina Duvander

Bara att hon fanns gav kraft.

Rapport om en försöksverksamhet med kontaktpersoner till misshandlade kvinnor

Stockholms socialförvaltning, ISSN 0283-1481, 154 sid, 50 kr

Per G Andreen & Gunar Boalt

Bagge får tacka rockefeller

Rapport i socialt arbete nr 30, 1987. Stockholms universitet – Socialhögskolan, 97 sid